
PEDON-Conferentie 'Het oog op agogisch onderzoek'

Op 2 februari vond aan de Rijksuniversiteit van Utrecht het eerste congres plaats van PEDON, de Stichting Pedagogisch Onderzoek i.o. die onderdeel vormt van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Na een lange voorgeschiedenis waarin verschillende pogingen zijn ondernomen om een stichting van de grond te krijgen, is het in 1988 gelukt om voor een proeftijd van een paar jaar, de status van een stichting 'in oprichting' Bij NWO te verkrijgen. Gegeven het enthousiasme waarmee sindsdien gewerkt is aan onderzoeksvoorstellen en symposia in de diverse werkgemeenschappen en nu dan een congres van de stichting als geheel, en de reactie daarop van NWO-zijde, ziet het er naar uit dat PEDON een volwaardig lid zal worden van het stichtingenbestand dat NWO kent. Onderzoekers kunnen hun voorstellen indienen bij een van de diverse werkgemeenschappen: wijsgerige en historische pedagogiek, orthopedagogiek, andragologisch en sociaal-pedagogisch/jugdonderzoek, onderwijsonderzoek, en sinds kort ook empirisch gezinspedagogisch onderzoek.

Het congres droeg na rijp beraad de titel 'Het oog op agogisch onderzoek', waaruit blijkt hoeveel rekening er wordt gehouden met de andragologische minderheid in de overwegend pedagogisch gekleurde bijt. De bedoeling van het congres was om een aantal zaken die voor PEDON als geheel van belang zijn te presenteren en daarnaast de verschillende werkgemeenschappen de kans te geven een drietal sprekers aan het woord te laten. Bovendien hadden de, veelal jongere, onderzoekers de gelegenheid om een posterpresentatie te verzorgen. Ten slotte kwamen medewerkers van NWO aan het woord teneinde de verschillende subsidiemogelijkheden te bespreken. Het congres was derhalve zeer breed van opzet, een doorsnee van hetgeen in PEDON aan de orde is op dit moment. Een

dergelijke opzet brengt het gevaar met zich mee dat de onderwerpen te gevarieerd zijn voor bezoekers die slechts geïnteresseerd zijn in een bepaald onderzoeksdomein, aangezien zelfs in de parallelsessies verzorgd door de werkgemeenschappen, de onderwerpen sterk uiteenliepen. Anderzijds werd de bezoekers wel de kans geboden om kennis te nemen van hetgeen er in andere deeldisciplines gebeurt, wat er tegenwoordig door de typische productiedruk en de inhoudelijke beperkingen die voorwaardelijk gefinancierde onderzoeksprogramma's kenmerken, gewoonlijk niet van komt.

In de ochtend vond een tweetal lezingen plaats. Creemers (Instituut voor Onderwijs-onderzoek, RION, Groningen) gaf een exposé over de ontwikkeling binnen de pedagogische deeldisciplines in de afgelopen tien jaar onder de titel 'Ouder en wijzer?' Hij concludeerde o.a., dat het aantal deeldisciplines en leerstoelen is gereduceerd en dat er veel energie gestoken is in bestuurlijke problemen (op facultair en vakgroepsniveau) met als gevolg negatieve effecten voor de wetenschapsbeoefening. Daar tegenover staat dat de ontwikkeling van de organisatie binnen NWO op gang is gekomen - PEDON - en dat de productie van wetenschappelijke publikaties binnen het verband van de voorwaardelijk gefinancierde programma's groter is geworden. 'De discipline bestaat nog', aldus Creemers, er is meer realisme en minder wetenschapstheoretische discussie dan tien jaar geleden. Vervolgens besprak hij de ontwikkelingen in de deeldisciplines die in deze kroniek zullen worden overgeslagen omdat die anders te lang zou worden. Ten slotte kwam hij tot een aantal aanbevelingen, zoals: meer interdisciplinaire samenwerking, minder onderwerpen voor theorievorming en onderzoek, en minder directe praktijk- en beleidsgerichtheid (wellicht kan hij dit laatste ook eens wijs maken aan het Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs, SVO, dat in haar programma's juist beleid en praktijk predikt en wat er aan theorievorming kan geschieden, ook nog in eigen hand houdt). Daarnaast bepleitte hij dat Wijsgerige en Historische Pedagogiek meer 'moederdisciplinegebonden' zou worden, d.w.z. meer

georiënteerd op de filosofie, en dat er meer empirische en theoretische gerichtheid binnen (gebieden van) de orthopedagogiek en de onderwijskunde zou komen. Als referent voor het verhaal van Creemers trad Imelman (Rijksuniversiteit, Utrecht) op die concludeerde dat Creemers sterk bevooroordeeld was met een voorkeur voor een bepaald type onderzoek. Tevens, dat dit soort onderzoek reeds verricht werd in een aantal andere NWO-stichtingen, en dat, wanneer Creemers' ideeën serieus werden genomen, het pedagogisch onderzoek wel opgeheven kon worden. Dit, voor de kenners van Imelmans werkwijze niet, maar voor anderen wellicht wel verrassende standpunt, bleek niet de juiste manier om een discussie met de zaal te stimuleren. Duidelijk is echter wel dat de opmerkingen die er gemaakt werden m.b.t. de diverse deeldisciplines, in de wandelgang heel wat stof tot discussie gaven, zodat geconcludeerd kan worden dat de ondankbare taak die Creemers op zich genomen heeft om een overzicht te geven van ontwikkelingen in een wetenschapsterrein dat zo divers is als de pedagogiek, toch vrucht heeft afgeworpen.

Vervolgens was het woord aan Reitsma (Paedologisch Instituut, Amsterdam) die samen met een aantal anderen, een voorstel voor een aandachtsgebied binnen NWO had ingediend via PEDON onder de titel 'Functional literacy'. Een aandachtsgebied is, in tegenstelling tot de gebruikelijke voorstellen die één project betreffen, een onderzoeksprogramma met voorstellen voor samenhangende projectvoorstellen. Reitsma begon zijn toelichting in het Engels, daarmee niet alleen demonstrerend dat internationalisering hem ter harte gaat, maar vooral ook dat NWO-procedures niet altijd even helder en consequent zijn. Bij het schrijven van het voorstel was hem immers te verstaan gegeven dat het in het Engels moest omdat het voorgelegd zou worden aan internationale deskundigen op het terrein. Echter, daar was niets van terecht gekomen omdat de besluitvorming geheel binnen de Nederlandse huiskamers kon plaatsvinden. Na eerst 'ja' op het niveau van PEDON, kregen de indieners 'nee' op het niveau van het overkoepelende gebiedsbestuur voor de maatschappij- en gedragswetenschappen en vervolgens weer 'ja' op het niveau van het NWO-bestuur.

Het aandachtsgebied m.b.t. functionele

geletterdheid beoogt onderzoek op drie terreinen: 1) beschrijving en diagnostiek van functionele geletterdheid, 2) factoren die ten grondslag liggen aan of mede bijdragen aan de ontwikkeling van (on-)geletterdheid en 3) effectieve interventiemethoden.

Reitsma gaf vervolgens een uitwerking van de eerste twee terreinen. Ten eerste zou een hoeveelheid toetsen voor functionele geletterdheid ontwikkeld en beproefd moeten worden die te maken hebben met de vaardigheid zoals die in het dagelijkse leven vereist wordt. Op basis van rationele analyse kan een taxonomie van taken ontstaan die ten grondslag ligt aan de ontwikkeling van toetsen. Afname van deze toetsen op diverse leeftijdsniveaus kan een indruk geven van de mate van functionele (on-)geletterdheid. Ten tweede, de ontwikkeling van de leesvaardigheid in het basisonderwijs zou onderzocht moeten worden, waarbij alle mogelijke aspecten erbij betrokken worden: leerling-, leerkracht-, leerinhoud- en instructievariabelen, klasorganisatie en de interacties daartussen. Het plan, waarvan de verkorte vorm toegestuurd was aan alle congresdeelnemers, werd becommentarieerd door Mommers (Katholieke Universiteit, Nijmegen) en De Gloppe (Stichting Centrum voor Onderzoek van het Onderwijs, SCO, Amsterdam). Eerstgenoemde sprak zijn waardering voor het voorstel uit maar miste een uitwerking naar het schrijfgedrag. Voorts kwam hij tot de aanbeveling om, ook al gaat het om vaardigheden die maatschappelijk zeer relevant zijn, toch de wetenschappelijke weg te volgen en de nadruk sterk op theorievorming te leggen. Ten slotte gaf hij een voorbeeld van een taxonomie van de vaardigheden die een lezer tot een geoefende lezer maken en bepleitte om in het kiezen van meetinstrumenten gebruik te maken van de diverse mogelijkheden die in uiteenlopende instituten voor handen zijn. De Gloppe wees vervolgens in dit verband op de internationale vergelijkende studie die er naar functionele geletterdheid ondernomen wordt in Europa en naar het werk in eigen land, o.a. als onderdeel en gevolg van de proefstudie peilingsonderzoek. Op grond van de ervaringen bepleitte hij m.b.t. de functionele leestaken die onderzocht gaan worden, een normatief standpunt (welke taken achten wij van belang om te beheersen?), en, in het verlengde daarvan, van een theoretische analyse van de taakkenmer-

ken en -eisen zodat de taxonomie gemaakt kan worden. Voor het onderzoek naar de ontwikkeling van de leesvaardigheid zag hij als bedreiging dat het teveel zou worden en daarvoor, qua resultaat, te weinig, omdat leesvaardigheid slaat op een grote diversiteit aan inhouden, bijv. narratieve versus zakelijke teksten, fictie of non-fictie, zinnen of tabellen, etc.

Na de lunch verspreidden de deelnemers zich over de parallelsessies die waren georganiseerd door de werkgemeenschappen. In deze kroniek zal volstaan worden met het noemen van de thema's die aan de orde zijn gesteld.

De Werkgemeenschap Andragologisch en Sociaal-Pedagogisch/Jeugdonderzoek presenteerde zich middels drie voordrachten. Polstra (Rijksuniversiteit Groningen) vroeg zich af: 'Is een evaluator zowel een onderzoeker als een ontwikkelaar?', toegespitst op de arbeidstherapie in de geestelijke gezondheidszorg. Du Bois-Reymond, Hazekamp en Meeus (resp. Rijksuniversiteit Leiden, Vrije Universiteit Amsterdam en Rijksuniversiteit Utrecht) bespraken een drietal 'Veranderende ontwikkelingstaken in de adolescentie': het met goed gevolg doorlopen van de schoolloopbaan, het aangaan van intieme relaties en het vinden van een levensovertuiging of ideologie. Van Haaster en Snel (Universiteit van Amsterdam) hadden het 'Over gebruikerstaal' die geconstrueerd wordt teneinde psychotische patiënten in staat te stellen beter te communiceren met hun omgeving.

De Werkgemeenschap Onderwijsonderzoek had in haar sessie Tillema (Rijksuniversiteit Groningen) over 'Training en coaching van bekwaamheden van leerkrachten', gericht op conceptueel leren in relatie tot praktische uitoefening van vaardigheden en transfer naar de klas. Streumer en Doornekamp (Universiteit Twente) gaven een exposé over 'Het ontwerpen van minicursussen voor techniek', waarbij twee vormen werden gecontrasteerd: demonstratie van een praktische vaardigheid middels een geschreven tekst of audio-visueel. Roeders en Van Oudenhoven (Rijksuniversiteit Groningen) hielden een voordracht over 'Schoolklasorganisatie en effectiviteit in samenwerkend leren', vooral m.b.t. de condities waaronder samenwerkend leren effectief kan plaatsvinden in het onderwijs.

De Werkgemeenschap Orthopedagogiek,

presenteerde bij monde van Hellendoorn (Rijksuniversiteit Leiden) het 'Onderzoek naar effecten van beeldcommunicatie', waarin vooral de methodologische overwegingen bij het op te starten evaluatie-onderzoek naar deze therapie bij kinderen werden toegelicht. Roelofs (Katholieke Universiteit Nijmegen) besprak in verband met 'De ernst van lichamelijke kindermishandeling' de factoren die bepalend zijn voor de ernst van de fysieke mishandeling. Van der Leij (Vrije Universiteit Amsterdam) lichtte de voorstudie toe van het project 'Directe woordherkenning bij kinderen met leesproblemen': in hoeverre zijn leerlingen met ernstige leesproblemen tot directe woordherkenning in staat?

De Werkgemeenschap Wijsgerige en Historische Pedagogiek was vertegenwoordigd door Tellings (Katholieke Universiteit Nijmegen) die het had over 'Doven-taalontwikkeling: een onderzoek naar grondslagen van de dovenopvoeding', toegespitst op de strijd tussen de 'oralisten' en de 'totalisten' die zich onderscheiden in de mate waarin naast orale taal ook manuele communicatie is toegestaan. Kuipers (Universiteit van Amsterdam) schetste 'Een theoretisch kader voor onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van de Werkplaats Kindergemeenschap' van Kees en Betty Boeke. Biesta (Rijksuniversiteit Leiden) hield een voordracht over 'Transactie, ervaring en kennen: het cultureel naturalisme van John Dewey', met name Dewey's visie op kennen als modus van de ervaring die betrekking heeft op de voortgang van het handelen.

Vervolgens kregen onderzoekers de kans om middels een posterpresentatie ruchtbaarheid aan hun onderzoek te geven. Van de 27 posterpresentaties kwamen er 12 uit de orthopedagogische hoek, waarvan er 10 betrekking hadden op onderwijsleerproblemen/leerstoornissen. Andragologie en jeugdstudies waren vertegenwoordigd met 5 onderzoeken, gezinspedagogiek ook, wijsgerig/historisch onderzoek met 2 en onderwijsonderzoek met 3. De onderwerpen varieerden sterk en gaven, tesamen met de voordrachten in de sessies, een aardig beeld van de breedheid van de problematiek waarmee pedagogische en andragologische onderzoekers zich bezighouden. Voor degenen die een overzicht willen hebben van de onderwerpen, er is een congresboek in voorbereiding dat over een aantal maanden bij ACCO zal verschijnen. Het zal niet alleen

de neerslag van de toespraken en voordrachten bevatten, maar ook van de postersessies.

De dag werd besloten door een aantal NWO-medewerkers die de verschillende vormen van subsidie toelichtten. Geïnteresseerden kunnen zich voor algemene informatie het beste wenden tot de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Voor informatie over de Stichting Pedagogisch Onderzoek kunt u op hetzelfde adres terecht: Postbus 93138, 2509 AC 's-Gravenhage.

Al met al een congres waarmee PEDON heeft laten zien dat het levensvatbaar is – er waren ruim 150 belangstellenden – en in staat om ook in deze vorm een forum voor presen-

tatie en uitwisseling van wetenschappelijke kennis te organiseren. Tevens dat er een boeiend scala aan onderzoek onder de PEDON-vlag kan worden gerangschikt. Binnen de stichting en de werkgemeenschappen zal in de naaste toekomst moeten worden aangetoond dat blijvend aan de kwaliteitseisen voor wetenschappelijk onderzoek kan worden voldaan. Voor subsidiëring van dergelijk onderzoek door NWO is tot nu toe een bescheiden budget beschikbaar (in 1989 werd al met al zo'n 750.000 gulden aan pedagogisch onderzoek besteed). Hoopgevend is echter dat in enige groei is voorzien.

A. van der Leij